

MIRZO ULUG'BEK NOMIDAGI
O'ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETINING
JIZZAX FILIALI

**ZAMONAVIY INNOVATSION
TADQIQOTLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI
VA RIVOJLANISH
TENDENSIYALARI:
YECHIMLAR VA ISTIQBOLLAR
RESPUBLIKA ILMIY-TEXNIK
ANJUMAN MATERIALLARI
TO'PLAMI**

**15-16-MAY
2026-YIL**

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI O‘ZBEKISTON MILLIY
UNIVERSITETINING JIZZAX FILIALI**

**ZAMONAVIY INNOVATSION TADQIQOTLARNING DOLZARB
MUAMMOLARI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI: YECHIMLAR
VA ISTIQBOLLAR**

*mavzusidagi Respublika ilmiy-texnik anjuman materiallari to‘plami
(2026-yil 15-16-may)*

JIZZAX-2026

BUGUNGI AXBOROT ASRIDA JINS TARBIYASINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Sharafitdinov Abdulla XXX

O'zMU Jizzax filiali Psixologiya kafedrası dotsenti

abdulla_sharafitdinov@gmail.com

Jomurodova Sarvinoz Alisher qizi, Ziyodova Gulzoda Uchqun qizi

O'zMU Jizzax filiali talabalari

Annotatsiya: Mazkur maqolada bugungi axborot asrida jins tarbiyasining psixologik xususiyatlari, raqamli muhitning shaxs shakllanishiga ta'siri, gender identifikatsiya jarayoni, ijtimoiylashuv mexanizmlari hamda oila va ta'lim muassasalarining o'rni keng ilmiy tahlil qilinadi. Ijtimoiy tarmoqlar, media va global axborot oqimining o'g'il va qiz bolalar psixologiyasiga ta'siri yoritilib, zamonaviy jins tarbiyasining murakkab jihatlari ochib beriladi.

Kalit so'zlar: Jins tarbiyasi, psixologiya, axborot asri, gender, identifikatsiya, ijtimoiylashuv, stereotip, media, ijtimoiy tarmoqlar, shaxs rivojlanishi.

Bugungi axborot asri inson shaxsining shakllanish jarayonini tubdan o'zgartirib yubordi. Agar avvallari jins tarbiyasi asosan oila, maktab va mahalla doirasida shakllangan bo'lsa, hozirgi davrda unga global raqamli muhit, internet, sun'iy intellektga asoslangan platformalar va ijtimoiy tarmoqlar bevosita ta'sir ko'rsatmoqda [1]. Bu esa jinsga oid tasavvurlarni an'anaviy madaniyatdan tashqari, global axborot maydoni orqali ham shakllantirmoqda.

Jins tarbiyasi psixologik jihatdan shaxsning o'z jinsini anglash, jamiyatdagi rolini qabul qilish va o'z "Men" konsepsiyasini shakllantirish jarayonidir. Lev Vygotskyning ijtimoiy-madaniy nazariyasiga ko'ra, inson psixikasi ijtimoiy muhitda shakllanadi [2]. Masalan, bola oiladagi munosabatlar orqali erkaklik va ayollikka oid dastlabki tasavvurlarni o'zlashtiradi. Agar oilada hurmat, tenglik va muloqot madaniyati yuqori bo'lsa, bu bolaning jinsiy identifikatsiyasiga ijobiy ta'sir qiladi.

O'smirlik davri jins tarbiyasida eng muhim bosqichlardan biri hisoblanadi. Bu davrda yoshlar o'z shaxsiyatini izlash jarayonida bo'ladi va jamiyatdagi rollar bilan o'zini taqqoslaydi. Erik Eriksonning psixososial rivojlanish nazariyasiga ko'ra, bu bosqich "identitet va rol chalkashligi" bilan tavsiflanadi [3]. Masalan, o'smir qiz ijtimoiy tarmoqlardagi "ideal hayot" obrazlari bilan o'z hayotini solishtirib, o'ziga baho berishi mumkin.

Axborot asrida ijtimoiy tarmoqlar jins tarbiyasining eng kuchli omillaridan biriga aylangan. O'smirlar Instagram, TikTok va YouTube kabi platformalarda ko'plab gender obrazlarini kuzatadi va ularni real hayot mezoni sifatida qabul qilishi mumkin [4]. Masalan, "ideal erkak" yoki "ideal ayol" stereotiplari yoshlarning o'zini

baholashiga, o'ziga ishonch darajasiga va emotsional holatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Bu jarayon psixologiyada "ijtimoiy taqqoslash" fenomeni bilan bog'liq bo'lib, inson o'zini boshqalar bilan solishtirish orqali o'zini baholaydi. Natijada ayrim o'smirlarda o'ziga ishonchsizlik, tashqi ko'rinishdan norozilik yoki psixologik bosim shakllanishi mumkin [5]. Ayniqsa, qiz bolalarda tashqi ko'rinishga haddan tashqari e'tibor, o'g'il bolalarda esa muvaffaqiyat va kuch bosimi kuchayishi kuzatiladi. Qiz bola va o'g'il bolaning o'z jinsiga xos xususiyatlarni egallashi psixologiya fanida turlicha ilmiy yondashuvlar orqali tushuntiriladi va bu jarayon inson shaxsining eng murakkab rivojlanish bosqichlaridan biri hisoblanadi.

Zigmond Freyding psixoanalitik nazariyasiga ko'ra, bola jinsiy identifikatsiyani erta bolalik davrida ota-ona bilan emotsional bog'lanish orqali shakllantiradi. Uning fikricha, bola o'z jinsiga xos xususiyatlarni ota yoki ona obrazini ichki "model" sifatida qabul qilish orqali o'zlashtiradi. Bu jarayon ong osti darajasida kechadi va shaxsning keyingi xulqiga kuchli ta'sir ko'rsatadi.

Albert Bandura esa bu jarayonni ijtimoiy o'rganish nazariyasi orqali tushuntiradi. Unga ko'ra, bola atrofdagilarni kuzatadi, ularning xatti-harakatini takrorlaydi va mukofot yoki jazoga qarab xulqini shakllantiradi. Masalan, o'g'il bola otasining kuchli va qat'iy xulqini, qiz bola esa onasining mehribon va ehtiyotkor xulqini o'zlashtiradi. Bu jarayon jinsga xos stereotiplarning mustahkamlanishiga olib keladi.

Lev Vygotskyning ijtimoiy-madaniy yondashuviga ko'ra, jinsiy xususiyatlar biologik emas, balki ijtimoiy muhitda shakllanadi. Bola jamiyatdagi til, madaniyat va munosabatlar orqali jinsga oid rollarni o'rganadi. Masalan, jamiyatda "erkak kuchli bo'lishi kerak" degan qarash kuchli bo'lsa, o'g'il bolalar ham shu modelga moslashishga harakat qiladi.

Lawrence Kohlberg esa gender rivojlanishini kognitiv jarayon deb izohlaydi. Uning fikricha, bola avval jinsni tashqi belgilar orqali tushunadi, keyin esa bu tushuncha barqaror identitetga aylanadi. Bu jarayon bolaning fikrlash darajasi oshgani sari murakkablashadi.

Carol Gilliganning tadqiqotlari esa qiz va o'g'il bolalarda axloqiy fikrlash va emotsional rivojlanishning farqli yo'nalishlarini ko'rsatadi. Unga ko'ra, qizlarda munosabatlar va empatiya kuchliroq bo'lsa, o'g'illarda mustaqillik va qoidalarga asoslangan fikrlash ustunroq bo'lishi mumkin, lekin bu farqlar asosan tarbiya va ijtimoiy muhit bilan shakllanadi.

John Money esa jinsiy rollar ijtimoiy konstruksiya ekanini ta'kidlab, bola qanday muhitda tarbiyalansa, shunga mos jinsiy xulqni o'zlashtirishini isbotlashga harakat qilgan.

Umuman olganda, barcha olimlar qarashlari shuni ko'rsatadiki, o'g'il va qiz bolalarning o'z jinsiga xos xususiyatlarni egallashi faqat biologik jarayon emas, balki kuchli psixologik, ijtimoiy va madaniy ta'sirlar natijasidir. Bu jarayon bola tug'ilgan muhit, oila tarbiyasi, jamiyat qadriyatlari va media ta'siri orqali shakllanadi hamda shaxsning butun hayotidagi xulq-atvoriga chuqur ta'sir ko'rsatadi.

Gender stereotiplari axborot asrida murakkab o'zgarishlarga uchramoqda. Bir tomondan, zamonaviy media gender tengligini targ'ib qilsa, ikkinchi tomondan an'anaviy stereotiplarni ham qayta ishlab chiqaradi [6]. Masalan, reklama va filmlarda

erkaklarning faqat kuchli, ayollarning esa faqat nozik obrazda tasvirlanishi stereotiplarni mustahkamlashi mumkin.

Albert Banduraning ijtimoiy o'rganish nazariyasiga ko'ra, bolalar xulq-atvorni kuzatish va taqlid orqali o'zlashtiradi [7]. Masalan, bola ota-onasi yoki internetdagi mashhur shaxslarning xatti-harakatlarini takrorlashi mumkin. Bu jins tarbiyasida namuna (model)larning o'ta muhim ekanini ko'rsatadi.

Oila jins tarbiyasining asosiy instituti bo'lib qolmoqda. Ota-onaning munosabati, muloqot uslubi va tarbiya metodlari bolaning jinsiy identifikatsiyasiga bevosita ta'sir qiladi. Masalan, qo'llab-quvvatlovchi va demokratik oilada o'sgan bola o'z jinsini ijobiy qabul qiladi va jamiyatga moslashuvi osonlashadi [8].

Maktab va ta'lim tizimi ham jins tarbiyasida muhim rol o'ynaydi. O'qituvchilar tomonidan beriladigan munosabat, dars jarayonidagi tenglik va sinf muhitidagi ijtimoiy o'zaro ta'sirlar o'quvchilarning gender qarashlarini shakllantiradi [9]. Masalan, o'g'il va qiz bolalarga teng imkoniyat berilgan sinf muhitida stereotiplar kamayadi.

Shuningdek, zamonaviy raqamli muhitda "virtual identitet" tushunchasi paydo bo'lgan. Yoshlar internetda o'zini real hayotdagidan boshqacha ko'rsatishi mumkin. Bu esa jins tarbiyasida real va virtual "Men" o'rtasida tafovut paydo bo'lishiga olib keladi [10].

Emotsional rivojlanish ham jins tarbiyasining muhim qismidir. Axborot oqimining tezligi va doimiy ta'siri o'smirlarning hissiy barqarorligiga ta'sir qiladi. Masalan, ijtimoiy tarmoqlardagi tanqid yoki maqtovlar o'smirning o'ziga bahosini tez o'zgartirishi mumkin. Jins tarbiyasi jarayonini to'g'ri tashkil etish uchun eng avvalo oilada ochiq va ishonchli muloqot muhitini shakllantirish muhimdir, chunki bola o'z fikri va his-tuyg'ularini erkin ifoda eta olsa, uning psixologik rivojlanishi sog'lom kechadi. Shuningdek, bolani boshqa tengdoshlari bilan doimiy solishtirishdan saqlanish kerak, chunki bunday yondashuv o'ziga ishonchni pasaytiradi va noto'g'ri komplekslarning shakllanishiga olib kelishi mumkin. Tarbiya jarayonida jinsga emas, balki shaxsning qobiliyati va qiziqishlariga e'tibor qaratish, har bir bolaga turli sohalarni sinab ko'rish imkonini berish ham muhim hisoblanadi, chunki bu uning ijodiy va intellektual rivojlanishini kengaytiradi. Bundan tashqari, bolaga erta yoshdan boshlab halollik, mas'uliyat, hurmat kabi umuminsoniy qadriyatlarni singdirish jinsga bog'liq bo'lmagan barqaror shaxs shakllanishiga xizmat qiladi. Eng muhimi esa, tarbiya jarayonida ruhiy bosim va ortiqcha talablarni kamaytirish, bolani qo'llab-quvvatlash va uning individual xususiyatlarini hurmat qilish orqali sog'lom psixologik muhit yaratishdir.

Xulosa qilib aytganda, bugungi axborot asrida jins tarbiyasi murakkab, ko'p omilli va dinamik jarayon bo'lib, u oila, maktab, jamiyat va raqamli muhitning o'zaro ta'siri asosida shakllanadi. Eng muhim vazifa — yosh avlodda sog'lom gender identifikatsiya, psixologik barqarorlik, tanqidiy fikrlash va ijtimoiy mas'uliyatni rivojlantirishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimova V.M. Psixologiya. — Toshkent: Sharq, 2008.
2. Vygotsky L.S. Mind in Society. — Harvard University Press, 2000.

3. Erikson E.H. Identity: Youth and Crisis. — W.W. Norton & Company, 2000.
4. Papalia D.E., Feldman R.D. Human Development. — McGraw-Hill, 2012.
5. Festinger L. A Theory of Social Comparison Processes. — Human Relations, 2001 reprint.
6. Giddens A. Sociology. — Polity Press, 2009.
7. Bandura A. Social Learning Theory. — Prentice Hall, 2001.
8. Baumrind D. Child Care Practices Antecedent Three Patterns of Preschool Behavior. — 2004 reprint studies.
9. Woolfolk A. Educational Psychology. — Pearson, 2016.
10. Turkle S. Alone Together. — Basic Books, 2011.

KASBIY BARQARORLIK TUSHUNCHASINING MEHNAT PSIXOLOGIYASIDAGI TARIXIY-NAZARIY TAHLILI

Usmanov S.A

O'zbekiston Milliy Universiteti, Jizzax filiali

Annotatsiya. Ushbu maqola "kasbiy barqarorlik" tushunchasining mehnat psixologiyasida shakllanish va rivojlanish jarayonini tarixiy-nazariy tahlil qilishni maqsad qiladi.

Kalit so'zlar: kasbiy barqarorlik, mehnat psixologiyasi, nazariy tahlil, tizimli sharh, kasbiy rivojlanish, shaxs-muhit mosligi, o'z-samaradorlik, tashkiliy psixologiya.

XX asr boshida sanoatlashish va ommaviy mehnat bozori shakllanishi bilan psixologlar inson-kasb munosabatini tushunish zaruriyatini angladilar. Frank Parsonsning kasbiy maslahat nazariyasidan boshlab, bir asr ichida "kasbiy barqarorlik" tushunchasi keng konseptual evolyutsiyani bosib o'tdi: oddiy ish joyida uzoq muddatli qolishdan tortib, murakkab psixologik konstruktga aylandi [12].

Zamonaviy mehnat bozori tezkor texnologik o'zgarishlar, globallashuv va ommaviy masofaviy ish tartibi ta'sirida tubdan o'zgarimoqda. Bu sharoitda kasbiy barqarorlik tushunchasini qayta tushuntirish va uning nazariy asoslarini mustahkamlash dolzarb ilmiy muammoga aylanib qolmoqda. Biroq mavjud sharh tadqiqotlarining aksariyati cheklangan vaqt oraliq'ini yoki muayyan nazariy doirani qamrab oladi [6].

Ushbu maqolada kasbiy barqarorlik tushunchasining yuz yillik tarixi tizimli adabiyot sharhi va meta-tahlil metodologiyasi orqali to'liq ko'rib chiqadigan. Natijalar sifatida integrativ nazariy model va O'zbekiston mehnat psixologiyasi amaliyoti uchun yo'nalishlar taklif etiladi.

O'zbekistonda mehnat psixologiyasi tez rivojlanayotgan soha bo'lib, kasbiy barqarorlik tushunchasining mahalliy kontekstda ilmiy jihatdan asoslanishi zarur. Kadrlar almashinuvi (turnover) ning iqtisodiy zarar keltirayotganligi, kasb-hunar ta'limining sifat muammolari va ish bilan bandlik xizmatlarining samaradorligi kabi